

Δειγματική διδασκαλία:
1ο ΓΕΛ Κορωπίου

Οδυσσέα Ελύτη
«Η τρελή ροδιά»

Αγάθη Γεωργιάδου
Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων

Οδυσσέας Ελύτης

(1911-1996)

- Είναι το φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και καταγόταν από οικογένεια βιομηχάνων από τη Λέσβο. Το 1914 μετακόμισε με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Το 1935 συνδέθηκε στενά με τον Ανδρέα Εμπειρίκο και άρχισε να δημοσιεύει τα πρώτα του ποιήματα στο περιοδικό *Νέα Γράμματα*. Το 1940-1941 επιστρατεύτηκε με το βαθμό του ανθυπολοχαγού και πήγε στο μέτωπο της Αλβανίας. Απόρροια της ψυχικής έντασης που του προκάλεσε η εμπειρία αυτή ήταν οι ποιητικές συνθέσεις *Άσμα Ηρωικό και Πένθιμο για το Χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (1945) και *Το Άξιον Εστί* (1959), που του χάρισε το Α΄ Κρατικό Βραβείο ποίησης (1960). Από το 1948 ως το 1951 έζησε στην Ευρώπη, κυρίως στο Παρίσι, όπου γνωρίστηκε με σημαντικούς ποιητές και καλλιτέχνες (Μπρετόν, Ελύαρ, Πικάσσο, Καμύ κ.ά.). Το 1979 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας της Σουηδικής Ακαδημίας.

Τα γνωρίσματα της ποίησής του

- Από τις πρώτες ποιητικές συλλογές του, η ποίηση του Ελύτη εκπέμπει φως και αισιοδοξία. Κάθε ποίημά του αποτελείται ηχηρές λέξεις και λυρικές εικόνες. Εντυπωσιάζουν οι πρωτότυπες μεταφορές του, η βαθιά αρμονία κι η αυστηρή σφιχτοδεμένη μορφή. Με εφόδια από το ελληνικό παρελθόν τον Μακρυγιάννη και τον Παπαδιαμάντη και επηρεασμένος από τη λαϊκή παράδοση και την τέχνη του Θεόφιλου και του Π. Ζωγράφου, ο Ελύτης δημιούργησε μια ποίηση ξεχωριστή, δροσερή, εφηβική, ανανεωτική και δυναμική. Οι στίχοι του αντανακλούν την ελληνική φύση, το Αιγαίο, τη μυθική και ιστορική ελληνική παράδοση, τη χαρά της ζωής και του έρωτα. Ο Ελύτης είναι ο ποιητής των αισθήσεων, του ήλιου, της θάλασσας, της λυρικής μαγείας.

Οι σημαντικότερες ποιητικές συλλογές του

- *Προσανατολισμοί* (1940), *Ήλιος ο Πρώτος* (1943), *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (1945), *Έξι και μία τύψεις για τον ουρανό* (1960), *Το Φωτόδεντρο και η Δέκατη τέταρτη ομορφιά* (1971), *Ήλιος ο Ηλιάτορας* (1971), *Τα Ρω του Έρωτα* (1972), *Μαρία Νεφέλη* (1978), *Ο Μικρός Ναυτίλος* (1985), *Δυτικά της Λύπης* (1995) κ.ά. Δημοσίευσε επίσης μελέτες και δοκίμια, όπως *Ανοιχτά Χαρτιά* (1974), *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη* (1976), *Εν λευκώ* (1992) κ.ά.

- Λογοτεχνικό, καλλιτεχνικό και κοινωνικό-πολιτικό κίνημα που γεννήθηκε στη Γαλλία το 1924 με ιδρυτή τον Αντρέ Μπρετόν, που έγραψε και το μανιφέστο του. Οι οπαδοί του, οι υπερρεαλιστές (ή σουρεαλιστές) ήταν επηρεασμένοι από την πολιτικο-κοινωνικο-οικονομική θεωρία του μαρξισμού και φιλοδοξούσαν να αλλάξουν τον κόσμο. Με την επίδραση, επίσης, της ψυχανάλυσης του Φρόιντ επιχείρησαν να αναδείξουν τον κόσμο του ονείρου και να απελευθερώσουν τη φαντασία, χρησιμοποιώντας ως μέσα την ύπνωση και την αυτόματη γραφή, που άφηνε το μηχανισμό της τύχης να προσδιορίζει τη μορφή και το περιεχόμενο του λογοτεχνικού κειμένου. Το ποίημα γραφόταν χωρίς προκαθορισμένο στόχο και χωρίς να υπακούει σε κανόνες της λογικής, με στόχο να αναδειχτεί ο κόσμος του υποσυνειδήτου, «οι σκοτεινοί θάλαμοι της ψυχής».

Ο υπερρεαλισμός

Η αυτόματη γραφή

- Με την αυτόματη γραφή ο στόχος ήταν να γκρεμιστεί η ιδεολογία, η τάξη του λόγου και οι αξίες που βρίσκονταν στο υπόβαθρο της αστικής ποίησης και να αναδειχθούν οι πρωτογενείς δυνάμεις που κρύβει το ασυνείδητο. Η αυτόματη γραφή έδωσε μια καινούρια πνοή στις λέξεις, τις άφησε να αποκτήσουν δική τους ζωή, ανεξάρτητη από τα πράγματα που εκφράζουν, να έλκονται από άλλες λέξεις, δημιουργώντας «μαγνητικά πεδία» και άπειρους συνδυασμούς (Αμπατζοπούλου). Το αποτέλεσμα της είναι μια αλυσίδα ανόμοιων εικόνων που ξαφνιάζουν και αποκαλύπτουν την κρυμμένη πραγματικότητα.

Ο ελληνικός υπερρεαλισμός

- Στην Ελλάδα ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του υπερρεαλισμού είναι ο Ανδρέας Έμπειρικός (1901-1975), που έκανε την πρώτη εμφάνισή του με τη συλλογή *Υψικάμινος* (1935). Με τη συλλογή του Νίκου Εγγονόπουλου (1907-1985) *Μην ομιλείτε εις τον Οδηγόν*, που δημοσιεύτηκε το 1938, προκαλείται σημαντική αντίδραση στον υπερρεαλισμό. Αντίθετα, έγινε δεκτή με ευμένεια η υπερρεαλιστική ποιητική συλλογή του Οδυσσέα Ελύτη *Προσανατολισμοί* (1940) καθώς και *Ήλιος ο πρώτος* (1943), με τις οποίες ο ποιητής είχε μνηθεί στο νέο επαναστατικό κίνημα. Ωστόσο ο Οδυσσέας Ελύτης δεν θεωρείται γνήσιος υπερρεαλιστής, ούτε και ο ίδιος δεχόταν αυτό τον τίτλο, όπως φαίνεται από τα *Ανοιχτά Χαρτιά*. Στις κατοπινές συνθέσεις του, ιδιαίτερα τις μεγάλες, υπάρχει αυστηρή δομή και πειθαρχημένος λόγος, που δεν αποτελούν γνωρίσματα του υπερρεαλισμού.

Η ποιητική συλλογή *Προσανατολισμοί*

- Το ποίημα «Η τρελή ροδιά» προέρχεται από τη συλλογή *Προσανατολισμοί* και συγκεκριμένα από την τελευταία ενότητα της με τίτλο «Η θητεία του καλοκαιριού». Με τη συλλογή αυτή ο Ελύτης «προσανατολίζεται» σταθερά προς μια ιδεατή ονειροποίηση του κόσμου, προς μια νέα αίσθηση της ελληνικής φύσης, προς την επανασύνδεση του εγώ με την οπτική πραγματικότητα, προς τη διατύπωση νέων δυνάμεων αισιοδοξίας και ζωής, προς τη συνείδηση και προς το υποσυνείδητο (Καραντώνης).

«Η τρελή ροδιά»

- Το ποίημα αυτό θεωρείται το ωριμότερο της συλλογής *Προσανατολισμοί*. Όλο το ποίημα βασίζεται σ' ένα λυρικό ερωτηματικό που επανέρχεται σε όλο το ποίημα σα μουσικό μοτίβο και δένει μεταξύ τους λαμπρές συστοιχίες εικόνων (Καραντώνης). Με το σύμβολο της ροδιάς ο ποιητής εκφράζει μέσα από μεθυστικές εικόνες που απεικονίζουν τη γέννηση μιας μέρας το πάθος του για την ομορφιά της ζωής και τον έρωτα.

Ο τίτλος:

- Επικεντρώνεται στη ροδιά που αποτελεί σύμβολο της γονιμότητας και της εύθραυστης ομορφιάς. Με το επίθετο «τρελή» η ροδιά προσωποποιείται σε κορίτσι κι απεικονίζεται συνειρμικά σε μια κατάσταση διαρκούς κίνησης, σαν να την τρελαίνει ο νοτιάς, και παρακάμπτοντας στην «τρέλα» της τη σύνεση που επιβάλλουν οι κοινωνικοί θεσμοί, εξακτινώνει τη ζωογόνο επιρροή της στον κόσμο (Vitti).

Ο υπότιτλος (το μότο) :

- Προδιαθέτει για την ευχάριστη διάθεση και το γρήγορο ρυθμό του ποιήματος. «Με μια ανάσα» ο ποιητής εκφράζει την ύψιστη κατάφασή του προς τη ζωή και τη φύση.

Η δομή :

- Το ποίημα έχει σφιχτοδεμένη δομή: αποτελείται από έξι στροφές X έξι στίχους (σύνολο 36). Οι στροφές δένονται μεταξύ τους με τον στίχο-μοτίβο «πέστε μου είναι η τρελή ροδιά» που επαναλαμβάνεται έντεκα φορές (στ. 2, 4, 9, 11-12, 15, 17, 19, 23, 26, 29, 35-36). Ο ποιητής με τη ρητορική ερώτησή του (το πρωινό ερωτηματικό) απευθύνεται απρόσωπα σε όλους όσους τον ακούν ζητώντας τη συγκατάθεσή τους.

Ο ποιητικός λόγος:

- Είναι χειμαρρώδης, ένα λυρικό παραλήρημα, μια ροή παραστάσεων και εικόνων.

Ο συμβολισμός:

- Μέσα από μια σειρά μετωνυμίες («καρποφόρο γέλιο», «ξεθηλυκώνει τα μεταξωτά» κ.ά.), στις οποίες εναλλάσσονται οι φυσικές και ανθρώπινες ιδιότητες, δημιουργεί ο ποιητής μια γόνιμη αμφισημία: την κόρη/ροδιά, στην οποία έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες, όπως ότι συμβολίζει την ποίηση (ποιητική ευεξία) που μεταμορφώνει τον κόσμο, «το μυστικό ρεύμα της ζωής» που καρπίζει κι ανανεώνει τα πάντα, την ψυχική μέθη του ποιητή μπροστά στο πανόραμα ενός ονειρικού κόσμου, μια αναδίπλωση στον κόσμο των αισθήσεων και τον κόσμο μέσα μας κτλ..

Η εικονοποιία:

Στην πρώτη στροφή

- απεικονίζεται ένα καλοκαιρινό αιγαιοπελαγίτικο τοπίο που μόλις αντικρίζει το φως μιας καινούριας μέρας. Η προσωποποιημένη ροδιά, με την κάτασπρη φυλλωσιά της και το ρόδινο χρώμα του καρπού της συνδυάζεται στη φαντασία του ποιητή με τα ρόδινα χρώματα της αυγής. Η τρελή ροδιά που τη φυσάει ο άνεμος σκορπίζει σε όλη τη φύση ευφρόσυνη πρωινή διάθεση.

Στη δεύτερη στροφή

- Μαζί με τη μέρα, ξυπνούν και οι κάμποι, ενώ τα κορίτσια κοιμούνται κι ονειρεύονται πως ολόγυμνα θερίζουν τα τριφύλια (βοτάνια της αγάπης). Κι η τρελή ροδιά, που εκπροσωπεί εδώ την ερωτική διάθεση, γεμίζει τα πανέρια τους με φώς και μεταμορφώνει τα ονόματά τους σε κελαηδισμούς, αντιμάχεται τη «συννεφιά» της ζωής και του κόσμου με τον αισθησιασμό της.

Στην τρίτη στροφή

- Η τρελή ροδιά «καλπάζοντας» ξέφρενα γεμίζει με ελπίδα και αισιοδοξία την όμορφη μέρα που ξημερώνει, καθώς ο ήλιος ετοιμάζεται να ανατείλει δημιουργώντας στον ορίζοντα χιλιάδες ιριδισμούς.

Στην τέταρτη στροφή

- Η τρελή ροδιά επενεργεί στην «εγκυμονούσα» θάλασσα και στα καράβια που φεύγουν για μακρινές ακρογιαλιές, χαιρετώντας τα από μακριά, ανάβοντας «φωτιά» στο βάθος του ορίζοντα.

Στην πέμπτη στροφή

- Απλώνει το φως της σε όλο τον ουρανό και τον πλημμυρίζει με χρώματα και χαρούμενους ήχους εμφυσώντας ερωτική ορμή.

Στην έκτη στροφή

- Η τρελή ροδιά κορυφώνοντας την αισθησιακή επενέργειά της στην ανοιξιάτικη και καλοκαιρινή φύση, εμποτίζει τα πάντα με ένα βαθύ αίσθημα ευφορίας, διαλύει τα μαύρα σκοτάδια της ζωής, μεταμορφώνοντάς τα με τη νιότη, τη δροσιά και το ερωτικό της σφρίγος.

Η φύση και ο Ελύτης

- Η ελληνική φύση είναι οργανικό στοιχείο στην ποίηση του Ελύτη, ύπαρξη οντολογική (Καραντώνης). Αποτελεί ένα σύνολο φαινόμενων που έχουν ως χαρακτηριστικό γνώρισμά τους την άεναη κίνηση. Τα φυσικά στοιχεία έχουν ανθρώπινες ιδιότητες, συμπλέκονται με τους ανθρώπους.

- Παρατηρούμε ότι ο Ελύτης αντλεί από τον υπερρεαλισμό τη μαγεία των λέξεων, τη μεταφορική χρήση τους και την άλογη σύνδεσή τους, την έμφαση στις αισθήσεις. Από μορφική άποψη δανείζεται την αστιξία: είναι χαρακτηριστικό ότι στο ποίημα χρησιμοποιείται μόνο το ερωτηματικό, που προαναγγέλλεται άλλωστε στον υπότιτλο.
- Τι δεν οφείλει στον υπερρεαλισμό: τη λογική συγκρότηση, τη σφιχτοδεμένη αρμονική μορφή.

Τα υπερρεαλιστικά
στοιχεία του
ποιήματος

Οι επιδράσεις και ο στόχος

- Νεότεροι μελετητές έχουν επισημάνει την επίδραση που άσκησε στον Ελύτη την εποχή αυτή ο θαυμαστός κόσμος του Disney, ο παραμυθένιος, ονειρικός κόσμος της φαντασίας, της παιδικής αφέλειας και των προσωποποιημένων δέντρων. Η εμφύχωση (εξανθρωπισμός) του φυσικού κόσμου και η ανασύνθεση μιας αισιόδοξης όψης της πραγματικότητας αποτελούν βασικά στοιχεία στο ποίημα. «Στόχος είναι η συμφιλίωση του ανθρώπου με τη φύση, η επιστροφή σε μια θετική αντιμετώπιση των πραγμάτων με πρότυπο την αθώα εμπιστοσύνη με την οποία τα παιδιά προσεγγίζουν τα φυσικά στοιχεία και τα φαινόμενα της ζωής» (Κουτριάνου).

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Να αναζητήσετε ποιήματα που έχουν ως θέμα τους ένα δέντρο ή λουλούδι, π.χ. Λ. Μαβίλη «Η ελιά», Γ. Βιζυηνού, «Η ανεμώνη», Κ. Παλαμά, «Ρόδου μοσκοβόλημα», «Η φοινικιά», Τ. Άγρα, «Πανσέδες», Ν. Βρεττάκου, «Η αμυγδαλιά», Μ. Σαχτούρη, «Πορτοκαλιά», Χρ. Λάσκαρη, «Το κυπαρίσσι και η τριανταφυλλιά» κ.ά., να τα διαβάσετε και να συζητήσετε με τους συμμαθητές σας τον τρόπο με τον οποίο εμπνέουν τους ποιητές. Με δεδομένο ότι το θέμα αυτό σπανίζει στη μεταπολεμική ποίηση, να προσπαθήσετε να δώσετε κάποια εξήγηση.

Οδυσσεΐα Ελύτη: Η Πορτοκαλένια

Ποιες θεματικές
και μορφικές
αντιστοιχίες
μπορείτε να
επισημάνετε με
την «Τρελή
ροδιά»:

Τόσο πολύ τη μέθυσε ο χυμός του ήλιου
Που έγειρε το κεφάλι της και δέχτηκε να γίνει,
Σιγά-σιγά: η μικρή Πορτοκαλένια!
Έτσι καθώς γλαυκόλαμψαν οι εφτά ουρανοί,
Έτσι καθώς αγγίζαν μια φωτιά τα κρύσταλλα,
Έτσι καθώς αστράψανε χελιδονοουρές,
Σάστισαν πάνω οι άγγελοι και κάτω οι κοπελιές,
Σάστισαν πάνω οι πελαργοί και κάτω τα παγόνια,
Κι όλα μαζί συνάχτηκαν κι όλα μαζί την είδαν,
Κι όλα μαζί τη φώναξαν: Πορτοκαλένια!

Μεθάει το κλήμα κι ο σκορπιός, μεθάει ο κόσμος όλος,
Ομως της μέρας η κεντιά τον πόνο δεν αφήνει.
Τη λέει ο νάνος ερωδιός μέσα στα σκουληκάκια,
Τη λέει ο χτύπος του νερού μες στις χρυσοστιγμές,
Τη λέει κ' η δρόσο στου καλού βοριά το απανωχείλι:

Σήκω μικρή, μικρή, μικρή Πορτοκαλένια!
Όπως σε ξέρει το φιλί κανέννας δεν σε ξέρει.
Μήτε σε ξέρει ο γελαστός Θεός,
Που με το χέρι του ανοιχτό στη φλογερή αντηλιά
Γυμνή σε δείχνει στους τριανταδυό του ανέμους!

(Ήλιος ο Πρώτος)